

Będzin, dn.07.08.2023r.

Dr hab. inż. Ewa Stawiarska, prof. PŚ
Politechnika Śląska
Wydział Organizacji i Zarządzania
Katedra Zarządzania

Recenzja

pracy doktorskiej mgr. Tomasza Tomaszewskiego pt.: „Reorganizacja i determinanty partycypacji krajów w globalnych łańcuchach wartości (GVC) w okresie spowolnienia procesów globalizacyjnych” napisanej na Wydziale Ekonomii Uniwersytetu Gdańskiego pod kierunkiem dr hab. Joanny Kuczewskiej, prof. UG

W wyniku wahań kooperacji i integracji pionowej w różnych gałęziach gospodarki światowej następuje zmiana w ocenie systemu powiązań i współpracy przedsiębiorstw. Centrum zainteresowania staje się handel wartością dodaną (ang. *Trade in value added*; skrót TiVA). Powodem zainteresowania TiVA jest dążenie do lepszego poznania zasad i mechanizmów funkcjonowania gospodarki światowej, wskazanie na łańcuch dostaw i łańcuch wartości jako podstawy oddziaływania, zmierzającego do poprawy efektywności gospodarek krajowych, regionalnych i przedsiębiorstw. Włączenie problematyki łańcucha dostaw i łańcucha wartości do zagadnień ekonomii i finansów, stanowi sedno sterowania gospodarką.

Należy pamiętać o tym, że zarówno poszczególne kraje, regiony, sektory, firmy, funkcjonują w określonych warunkach gospodarczych. Uzależnione są od takich czynników jak: systemy ekonomiczne gospodarki, ogólnej kondycji gospodarczej, struktury przemysłu i dystrybucji narzucającej sieć powiązań i przepływów, geograficznego zróżnicowania rynków, regulacji prawnych i ustaleń centralnych, sieci instytucji obsługujących procesy finansowe, strategii i taktyki firm konkurencyjnych, a także nieprzewidywalnych zdarzeń takich jak pandemie czy wojny. W tym kontekście przedmiotem szczególnych zainteresowań staje się problem sterowania handlem wartością dodaną w warunkach niepewności.

Taką złożoną i kompleksową tematykę podejmuje Doktorant w swojej pracy, co z pewnością jest bardzo ambitnym i trudnym zadaniem badawczym. Należy jednoznacznie stwierdzić, że recenzowana rozprawa doktorska jest wszechstronnym i głębokim studium badawczym w zakresie tej ważnej tematyki. To, co zostało przedstawione w rozdziałach

teoretycznych, zostało potwierdzone poprzez analizę statystyczną oraz zweryfikowane modelowaniem ekonometrycznym. Analizy obejmują poszczególne grupy krajów, sektory, przeprowadzono je dla różnych szeregów czasowych. Zgromadzenie i przetworzenie danych z okresu 2005-2021, wydaje się być pierwszą zbiorczą analizą, biorącą pod uwagę dwa kluczowe w tym okresie zaburzenia na arenie międzynarodowej: globalny kryzys finansowy i jego skutki w latach 2008-2009, a także pandemię COVID-19 i jej skutki w 2020 roku.

Celem recenzowanej pracy doktorskiej jest wskazanie kluczowych determinant rozwoju globalnych łańcuchów wartości oraz handlu wartością dodaną w kontekście zmian globalizacyjnych, które nastąpiły głównie w pierwszych dwóch dekadach XXI w. Realizacji celu głównego podporządkowane są następujące cele szczegółowe:

1. Przeanalizowanie dynamiki zmian w handlu wartością dodaną na poziomie krajowym i sektorowym, uwzględniając różne miary uczestnictwa w GVC i heterogeniczność gospodarek.
2. Przeanalizowanie pozycji krajów i sektorów w GVC (reorganizacji powiązań w GVC).
3. Zaproponowanie scenariuszy rozwoju GVC.

Postawione cele i hipotezy badawcze wyznaczają strukturę pracy, składającej się z 5 rozdziałów oraz załącznika. Objętość pracy w postaci 197 stron (oraz 20 stron załącznika) jest zaiste imponująca, jednak nie budzi to zdziwienia w kontekście wszechstronności i szczegółowości badań i rozważań. Struktura treści jest prawidłowa, stosowany aparat pojęciowy został jasno zdefiniowany, a logika wywodów pozostaje niezakłócona, co przy wielowątkowości tematyki rozprawy jest samo w sobie sztuką naukową.

Należy tu podkreślić dużą liczbę pozycji literatury i innych źródeł 138; w tym znaczny udział mają oryginalne obcojęzyczne pozycje autorów o renomie światowej, którzy w świecie kształtują koncepcje naukowe w zakresie łańcucha wartości i łańcucha dostaw. Również dokumentacja graficzna jest bardzo bogata, gdyż w pracy zamieszczono 48 tabel i 15 rysunków, 24 wykresy. W rozdziale 1 Doktorant zajmuje się wartością dodaną i geograficznym wymiarem łańcuchów wartości. Omawia pojęcie i typy łańcuchów wartości, formy organizacji łańcuchów wartości. Przedstawia koncepcje: handlu wartością dodaną i wartości dodanej w handlu. Autor wykorzystuje tu prawidłowy aparat pojęciowy i narzędziowy. Prezentacja wyników dociekań teoretycznych przeprowadzona jest w sposób potwierdzający ogromną wiedzę Autora. W rozdział 2 pt.„,Determinanty rozwoju globalnych łańcuchów wartości”, Autor omawia takie determinanty jak: liberalizację handlu, otwartość gospodarek, kursy walutowe, koszty transportu, zagraniczne inwestycje bezpośrednie, działalność korporacji transnarodowych, rozwój technologii, przepływ osób, usług, pracy i

kapitału. W kolejnych podrozdziałach rozdziału 2, Doktorant wskazuje na egzogeniczne cechy gospodarek, przedstawia podejście do polityki i procesu nowoczesnej reindustrializacji. Opisuje rozwój globalnych łańcuchów wartości w kontekście historycznym. W rozdziale 3 pt.: „Charakterystyka powiązań w ramach globalnych łańcuchów wartości na poziomie krajowym oraz sektorowym w XXI” Autor przedstawia konstrukcję badania empirycznego globalnych łańcuchów wartości dodanej. Kolejne podrozdziały to usystematyzowana prezentacja zgromadzonych i przetworzonych na potrzeby pracy danych pokazujących: zróżnicowanie w handlu wartością dodaną na poziomie krajów; udział krajowej wartości dodanej dóbr pośrednich i finalnych w całkowitym eksporcie; uczestnictwo „w przód” w globalnych łańcuchach wartości dodanej; uczestnictwo „w tył” w globalnych łańcuchach wartości dodanej; zagregowane uczestnictwo krajów w globalnych łańcuchach wartości dodanej; pozycje krajów w globalnych łańcuchach wartości dodanej; pozycja sektorów w globalnych łańcuchach wartości dodanej. Rozdział 4 to analiza determinant partycypacji krajów i sektorów w GVC. W rozdziałach 3 i 4 Doktorant realizuje postawione sobie cele. Zrealizowanie dwóch pierwszych celów wymagało determinacji i ogromniej pracy polegającej na pozyskiwaniu i analizowaniu wielu danych. Dane na poziomie krajowym i sektorowym zostały pozyskane z bazy Trade in Value Added OECD (oraz EORA, WIOD i ADB), bazy danych Banku Światowego WITS, a także scalone z danymi pochodzącymi z Penn World. Analiza ilościowa danych obejmowała szeroki okres czasowy tj. od 2005 do 2021. Analiza ilościowa uzupełniona została analizą jakościową tłumaczącą uwarunkowania historyczne, skutki pandemii COVID-19 oraz wojnę w Ukrainie - na potencjalną reorganizację globalnych łańcuchów wartości. Analiza ilościowa z całą pewnością wypełnia istotną lukę badawczą w tym temacie, ponieważ w sposób syntetyczny przedstawia rozwój globalnych łańcuchów wartości oraz handlu wartością dodaną. Zaś analiza jakościowa przedstawia ten rozwój w kontekście zmian globalizacyjnych, które nastąpiły w pierwszych dwóch dekadach XXI w.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że dane pozyskane dotyczące wartości dodanej dla dóbr pośrednich i finalnych będące w bazie OECD TiVA (ang. Trade in Value Added), WIOD (World Input-Output Database), UNCTAD-EORA oraz ADB-MRIO różnią się dostępnością dla poszczególnych sektorów, krajów (oraz grup krajów), a także długością dostępnych szeregów czasowych. Doktorat wykorzystują te bazy wraz z najbardziej przydatną (z punktu widzenia głównego celu pracy badawczej) bazą OECD Trade in Value-Added. Doktorant poradził sobie z tą różną dostępnością, wykorzystując unikatowe narzędzie badawcze do pozyskiwania danych empirycznych. Doktorant wykorzystał specjalistyczne

komendy w programie STATA, co zautomatyzowało pozyskiwanie danych z wcześniej wymienionych źródeł. Opracowana przez Belottiego i in. (2021) metodologia została wykorzystana jako jedna z pierwszych eksploatacji w pracy naukowej. Dobrze zweryfikowana i dobrana metoda pozyskiwania i interpretacji danych, stosowana również przy opracowaniach Banku Światowego podnosi wiarygodność przedstawionych przez Doktoranta analiz. Istotny jest dobór odpowiednich wskaźników (zgodny z literaturą przedmiotu), które w sposób syntetyczny umożliwią weryfikację poszczególnych hipotez. Autor w swoich analizach wykorzystuje charakterystyczne miary handlu wartością dodaną tj:

- *Value added exports* - całkowita wartość dodana produkowana w danym sektorze w kraju źródłowym i absorbowana w kraju docelowym;
- *VAX ratio* - zagregowana bilateralna wartość dodana dla wszystkich sektorów jako udział w eksporcie ogółem;
- *DVAX (Domestic Value Added share of Gross Exports)* – udział krajowej wartości dodanej w całkowitym eksporcie;
- *DVAFEX/GVCFOR (Domestic Value Added in Foreign Exports as a Share of Gross Exports/Forward Participation in GVC)* – udział krajowej wartości dodanej na dalszych etapach handlu (reeksportowanej) w całkowitym eksporcie; indeks partycypacji „w przód” łańcucha wartości;
- *FVAX/GVCBACK (Foreign Value Added share of Gross Exports/Backward participation in GVC)* – udział zagranicznej wartości dodanej w całkowitym eksporcie; indeks partycypacji wstecznej (powiązań „w tył” w łańcuchach wartości);
- *REIIM (Re-Exported Intermediate Imports as a Share of Intermediate Imports)* – udział importu dóbr pośrednich użytych w produkcji dóbr i usług przeznaczonych do dalszego eksportu w całkowitym imporcie dóbr pośrednich;
- *FSVAX (Foreign Services Value Added Share of Gross Exports)*- udział wartości dodanej zagranicznych usług w całkowitym eksporcie.

Doktorant wprowadził też własną miarę pozycji krajów i sektorów w GVC, którą nazwał *upstream*. Opracował ją celem weryfikacji prawdziwości przedstawionych wyników. Oparta o powyższe miary analiza wskazuje jednoznacznie na istotne zróżnicowanie w działalności eksportowej na poziomie sektorowym i krajowym, pod względem korzystania z krajowej i zagranicznej wartości dodanej.

W Rozdziale 5 pt. „Wnioski rekomendacje” zrealizowano cel czwarty pracy badawczej. Za czwarty cel pracy Doktorant przyjął: „Zaproponowanie scenariuszy rozwoju GVC”. Cel ten został zrealizowany, lecz studium trzech scenariuszy pozostawia pewien

niedosyt poznawczy. To samo tyczy się aplikacyjnego celu pracy tj.: rekomendacji kierowanych do władz krajów i przedsiębiorców. Szerszego przedstawienia – moim zdaniem – wymagają rekomendacje z podziałem dla władz i przedsiębiorców. Wnioski, wynikające z badań empirycznych powinny być bardziej wyeksponowane w ostatniej części pracy. Władze krajowe byłyby zainteresowane rekomendacjami dla: kierunków podpisywania porozumień handlowych oraz opracowywania wartości taryf celnych na następne lata. Aspektem wartym pogłębionych rekomendacji i nierozzerwalnie związanym z liberalizacją handlu jest sterowanie kursami walut i przestrzeganie reżimu walutowego, albowiem polityka walutowa ma wpływ na fragmentację procesów produkcyjnych, decyzje dotyczące lokowania działalności oraz podejmowanie działań inwestycyjnych. Aprecjacja waluty wraz z niewłaściwą polityką monetarną np. przez obniżenie stóp procentowych, może doprowadzać do recesji, utraty konkurencyjności przez podmioty gospodarcze i spadku wolumenu zagranicznych inwestycji, spadku zainteresowania inwestorów szukających bezpiecznych, bezpośrednich inwestycji oraz współpracy w ramach łańcuchów wartości. Istotnym byłoby zachęcanie władz do tworzenia programów na rzecz wzmacniania partnerstw strategicznych związanych z obecnymi wybranymi trendami technologicznymi poszczególnych krajów; promowanie przemysłowych, zaawansowanych technologicznie łańcuchów wartości w ramach inicjatyw krajowych na poziomie sektorowym; kierunkowe podnoszenie kwalifikacji i szkolenia kadr np. przez dedykowane programy wsparcia na podnoszenie kompetencji; promowanie projektów związanych ze zrównoważonym rozwojem. Władzom krajów członkowskich UE warto rekomendować wsparcie dla infrastruktury gospodarek, które potencjalnie mogłyby dołączać do unijnych łańcuchów wartości (chodzi o wsparcie infrastruktury ITC oraz transportowo-logistycznej).

Doktorant wielokrotnie podkreśla, że forma istotnego oddalania się od siebie gospodarek, poprzez rezygnację z uczestnictwa w GVC (rozumianych jako rezygnacja z fragmentaryzacji procesów produkcyjnych) na rzecz braku integracji, prowadzi do istotnego zubożenia gospodarki światowej. Analiza ekonomiczna GVC, którą proponuje Doktorant, zapewne jest podstawą do formułowania polityk wspierających formułowanych przez władze (na poziomie regionalnym, lokalnym i międzynarodowym). Przedstawiona analiza daje podstawy do przygotowania ukierunkowanego wsparcia oraz instrumentów do rozwoju globalnych łańcuchów oraz ograniczających niepewność wynikającą ze zmieniającego się otoczenia.

Pogłębiając prace badawcze nad łańcuchami wartości w przyszłości postuluje się pogłębić analizy wewnątrz sektorów. Pożądane byłyby rekomendacje dla sektorów

najbardziej innowacyjnych, wymagających licznych powiązań międzynarodowych, bowiem w tych sektorach pandemia bardzo negatywnie zadziałała na powiązania w ramach GVC. Szczególnie istotne dla przedsiębiorców byłyby badania nad łańcuchami wartości w branżach, a oparte na koncepcji krzywej uśmiechu (ang. *smiling/smile curve*), zaproponowanej przez Stan Shih. Z pewnością trudno jest formułować rekomendacje dla kształtowania łańcuchów wartości w warunkach niepewności dla przedsiębiorców. Pandemia COVID-19 chociaż wygasa wciąż stanowi destymulantę rozwoju GVC wrażliwego na szoki popytowo-podażowe. Napaść Rosji na Ukrainę i kolejne embarga nakładane na Rosję przynoszą zmiany w kontekście powiązań w ramach GVC. Może zatem w przyszłości potrzebne będą rekomendacje nie tylko dla sektorów czy branż, ale wskazówki dla konkretnych firm rekomendujące potrzebę reorganizacji powiązań w ramach GVC w zróżnicowany sposób.

Warto już dziś rekomendować przedsiębiorcom utylitarne podejście tj.:

- zatrudnianie dobrze wykwalifikowanej, wielokulturowej kadry, inwestowanie w pracowników, podnoszenie kwalifikacji i szkolenie pracowników przez dedykowane programy rozwijające kompetencje cyfrowe, nowy podział pracy afirmujący dzielenie się wartością dodaną;
- nawiązywanie współpracy między różnego rodzaju podmiotami, wzmocnienie partnerstw strategicznych związanych z trendami technologicznymi na poziomie sektorowym, krajowym i międzynarodowym;
- inicjowanie projektów związanych ze zrównoważonym rozwojem;
- pozyskiwanie technologii do automatyzacji procesów;
- stawanie się podmiotami zarządzający całym łańcuchem wartości za pomocą z informatyzowanych, usprawnionych procesów;
- powoływanie przedsiębiorstw należących do przemysłu średniowysokiej i wysokiej techniki;
- wzrost zaangażowanie w eksport dóbr przemysłowych i serwicyzacja eksportu;
- nawiązywanie współpracy ze stabilnymi korporacjami transnarodowymi;
- wzięcie pod uwagę innych krajów, w których ulokowani są potencjalni poddostawcy i podwykonawcy, a jednocześnie korzystanie z ich konkurencyjności rynkowej;
- nabycie umiejętności rozpoznawania determinant i konsekwentne reorganizowanie powiązań w globalnych łańcuchach wartości;
- bezkonfliktowe zmniejszanie realnej wartości bezpośrednich inwestycji w krajach niosących zagrożenie i niestabilność funkcjonowania.

Doktorant ma świadomość potrzeby prezentowania rekomendacji przedsiębiorcom. Uważa, że potencjalne kierunki lub scenariusze rozwoju GVC w przyszłości powinny być czytelne i ogólnodostępne. Przeprowadzona przez Doktoranta analiza wskazuje jednoznacznie na dużą zmienność globalnych łańcuchów wartości w kierunku ich nieustannej reorganizacji, mogącej przybierać zróżnicowaną formę – m.in. regionalizacji, *reshoringu*, czy też dywersyfikacji pod względem źródeł zaopatrzenia i współpracy w ujęciu światowym. Wydaje się jednak, że formułowane wnioski należałoby przełożyć na „język przedsiębiorcy”.

Dysertacja mgr Tomasza Tomaszewskiego odznacza się:

- wyborem trudnego i mało rozpoznanego pod względem teoretycznym tematu, który cechuje się dużym znaczeniem praktycznym,
- prawidłową konstrukcją i dobrym warsztatem pracy,
- rozległą wiedzą teoretyczną popartą szerokimi studiami literaturowymi i metodologią badań,
- bardzo dobrą znajomością specyfiki gospodarki rynkowej,
- rzetelnymi i rozległymi badaniami empirycznymi, które mają znamiona absolutnie wyczerpującego dowodu empirycznego. W toku prac badawczych wykorzystano elementy analizy statystycznej, celem zobrazowania różnic w zakresie kilku podstawowych rodzajów uczestnictwa krajów i sektorów w globalnych łańcuchach wartości. Ponadto przygotowano model ekonometryczny wpływu poszczególnych determinant rozwoju łańcuchów wartości w ujęciu globalnym na uczestnictwo, a także pozycję krajów w GVC.
- trafnymi, dobrze sformułowanymi wnioskami.

Poczynione przeze mnie wcześniejsze drobne uwagi nie umniejszają wartości recenzowanej pracy. Biorąc pod uwagę całokształt powyższej oceny rozprawę mgr Tomasza Tomaszewskiego kwalifikuję jako samodzielne opracowanie naukowe, spełniające wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim przez prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Stawiam zatem wniosek o dopuszczeniu mgr Tomasza Tomaszewskiego do publicznej obrony pracy doktorskiej.

Ewa
Stawiarska

Elektronicznie podpisany
przez Ewa Stawiarska
Data: 2023.09.07 09:09:55
+02'00'